ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 21ης Ιουλίου 2011 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-159/10 και C-160/10,

που έχουν ως αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Verwaltungsgericht Frankfurt am Main (Γερμανία) με αποφάσεις της 29ης Μαρτίου 2010, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 2 Απριλίου 2010, στο πλαίσιο των διαδικασιών

Gerhard Fuchs (C-159/10),

Peter Köhler (C-160/10)

κατά

Land Hessen,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους J. N. Cunha Rodrigues, πρόεδρο τμήματος, A. Rosas, U. Lõhmus, A. Ó Caoimh και P. Lindh (εισηγήτρια), δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot
γραμματέας: K. Malacek, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 5ης Απριλίου 2011,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— το Land Hessen, εκπροσωπούμενο από τον M. Deutsch, Rechtsanwalt,

— η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους T. Henze και J. Möller,

— η Ιρλανδία, εκπροσωπούμενη από τους D. O'Hagan και B. Doherty,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους V. Kreuschitz και J. Enegren,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις έκδοσης προδικαστικής απόφασης αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ L 303, σ. 16).

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ένδικων διαφορών μεταξύ των G. Fuchs και P. Köhler αφενός και του Land Hessen αφετέρου, αντικείμενο των οποίων είναι η συνταξιοδότηση των ενδιαφερόμενων στο 65ο έτος της ηλικίας τους.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η όγδοη, η ένατη και η ενδέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2000/78 προβλέπουν τα εξής:

«(8) Οι κατευθυντήριες γραμμές του 2000 για την απασχόληση, οι οποίες εγκρίθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι στις 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999, τονίζουν ότι πρέπει να προωθηθεί η δημιουργία προϋποθέσεων για μια αγορά εργασίας που θα ευνοεί την κοινωνική ένταξη, με τη διαμόρφωση ενός συνεκτικού συνόλου πολιτικών που θα στοχεύουν στην καταπολέμηση των διακρίσεων εις βάρος ομάδων, όπως είναι τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Επίσης,

υπογραμμίζουν την ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην υποστήριξη των ηλικιωμένων εργαζομένων, ούτως ώστε να αυξηθεί η συμμετοχή τους στην επαγγελματική ζωή.

(9) Η απασχόληση και η εργασία αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία για τη διασφάλιση των ίσων ευκαιριών για όλους και συντελούν σε μεγάλο βαθμό στην πλήρη συμμετοχή των πολιτών στην οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ζωή καθώς και στην προσωπική ανέλιξη.

[…]

(11) Οι διακρίσεις λόγω […] ηλικίας […] μπορούν να υπονομεύσουν την επίτευξη των στόχων της Συνθήκης [ΕΕ], ειδικότερα δε την επίτευξη υψηλού επιπέδου απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής, την οικονομική και κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη.»

4 Η εικοστή πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2000/78 ορίζει τα εξής:

«Η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ηλικίας αποτελεί ουσιώδες στοιχείο για την πραγματοποίηση των στόχων που καθορίζονται στις κατευθυντήριες γραμμές για την απασχόληση και για την ενθάρρυνση της ποικιλομορφίας στην απασχόληση. Εντούτοις, η διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας μπορεί να δικαιολογείται υπό ορισμένες περιστάσεις και, συνεπώς, απαιτούνται ειδικές διατάξεις οι οποίες μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με την κατάσταση των κρατών μελών. Συνεπώς, ο διαχωρισμός μεταξύ της διαφορετικής μεταχείρισης που δικαιολογείται με βάση θεμιτούς στόχους των πολιτικών απασχόλησης αγοράς εργασίας και επαγγελματικής κατάρτισης και των απαγορευμένων διακρίσεων είναι ουσιαστικής σημασίας.»

5 Η εν λόγω οδηγία αποσκοπεί, όπως προβλέπει το άρθρο 1, «[στη] θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη».

6 Το άρθρο 2, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α΄, της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, "η αρχή της ίσης μεταχείρισης" σημαίνει την απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

2. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1:

α) συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο».

7 Το άρθρο 3 της οδηγίας 2000/78, με τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Εντός των ορίων των εξουσιών που απονέμονται στην Κοινότητα, η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα, στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων, όσον αφορά:

[...]

γ) τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών,

[...]».

8 Το άρθρο 6, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«1. Κατά παρέκκλιση εκ του άρθρου 2, παράγραφος 2, τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Αυτή η διαφορετική μεταχείριση μπορεί ιδίως να περιλαμβάνει:

α) την καθιέρωση ειδικών συνθηκών για την πρόσβαση στην απασχόληση και την επαγγελματική κατάρτιση, για την απασχόληση και την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των όρων απόλυσης και αμοιβής, για τους νέους, τους ηλικιωμένους και τους εργαζομένους που συντηρούν άλλα πρόσωπα, προκειμένου να ευνοείται η επαγγελματική τους ένταξη ή να εξασφαλίζεται η προστασία τους,

β) τον καθορισμό ελάχιστων όρων ηλικίας, επαγγελματικής εμπειρίας ή αρχαιότητας στην απασχόληση για την πρόσβαση στην απασχόληση ή σε ορισμένα πλεονεκτήματα που συνδέονται με την απασχόληση,

γ) τον καθορισμό ανώτατου ορίου ηλικίας για την πρόσληψη, με βάση την απαιτούμενη κατάρτιση για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας ή την ανάγκη εύλογης περιόδου απασχόλησης πριν από τη συνταξιοδότηση.

2. Κατά παρέκκλιση εκ του άρθρου 2, παράγραφος 2, τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι δεν συνιστά διάκριση λόγω ηλικίας, όσον αφορά τα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, ο καθορισμός ηλικίας για την ένταξη ή την αποδοχή σε παροχές συνταξιοδότησης ή αναπηρίας, συμπεριλαμβανομένου και του καθορισμού για τα καθεστώτα αυτά διαφορετικού ορίου ηλικίας για εργαζόμενους ή για ομάδες ή κατηγορίες εργαζομένων και της χρήσης στο πλαίσιο των συστημάτων αυτών κριτηρίων ηλικίας στους αναλογιστικούς υπολογισμούς, υπό τον όρο ότι αυτό δεν καταλήγει σε διακρίσεις λόγω φύλου.»

Η εθνική νομοθεσία

9 Ο ομοσπονδιακός νομοθέτης μετέφερε την οδηγία 2000/78 στη γερμανική έννομη τάξη με τον γενικό νόμο για την ίση μεταχείριση (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz), της 14ης Αυγούστου 2006 (*BGBl.* 2006 I, σ. 1897), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 15, παράγραφος 66, του νόμου της 5ης Φεβρουαρίου 2009 (*BGBl.* 2009 I, σ. 160).

10 Ο εν λόγω νομοθέτης εξέδωσε τις ακόλουθες διατάξεις σχετικά με τη συνταξιοδότηση των μόνιμων ή ισόβιων δημόσιων υπαλλήλων των ομόσπονδων κρατών και των δήμων, σύμφωνα με το άρθρο 25 του ομοσπονδιακού νόμου για την εναρμόνιση της υπηρεσιακής κατάστασης των δημόσιων υπαλλήλων των ομόσπονδων κρατών (Beamtenstatusgesetz), της 17ης Ιουνίου 2008 (*BGBl.* 2008 I, σ. 1010), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 15, παράγραφος 16, του νόμου της 5ης Φεβρουαρίου 2009 (*BGBl.* 2009 I, p. 160):

«Οι μόνιμοι ή ισόβιοι δημόσιοι υπάλληλοι συνταξιοδοτούνται μετά τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας.»

11 Η διάταξη αυτή δεν καθορίζει η ίδια το όριο ηλικίας αυτό, αλλά επαφίεται για τον καθορισμό αυτό στα ομόσπονδα κράτη.

12 Το άρθρο 50 του νόμου για τον δημοσιοϋπαλληλικό κώδικα του Land Hessen (του ομόσπονδου κράτους της Έσσης) (Hessisches Beamtengesetz), όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο της 14ης Δεκεμβρίου 2009 (στο εξής: HBG), ορίζει την ηλικία υποχρεωτικής συνταξιοδότησης των δημόσιων υπαλλήλων του Land Hessen ως εξής:

«1) Οι μόνιμοι ή ισόβιοι δημόσιοι υπάλληλοι συνταξιοδοτούνται υποχρεωτικά στο τέλος του μήνα κατά τον οποίο συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους (όριο ηλικίας).

2) Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 1, για τους μόνιμους υπαλλήλους που αναφέρονται παρακάτω ισχύουν οι ακόλουθες διατάξεις:

1. τα μέλη του διδακτικού προσωπικού της δημόσιας εκπαίδευσης συνταξιοδοτούνται υποχρεωτικά στο τέλος του τελευταίου μήνα του σχολικού έτους κατά το οποίο συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους,

2. οι καθηγητές και το διδακτικό προσωπικό της ανώτατης εκπαίδευσης, οι επιστημονικοί και καλλιτεχνικοί συνεργάτες και το ειδικό διδακτικό προσωπικό των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων του Land συνταξιοδοτούνται υποχρεωτικά στο τέλος του τελευταίου μήνα του εξαμήνου κατά το οποίο συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους.

3) Για λόγους συμφέροντος της υπηρεσίας η συνταξιοδότηση του ενδιαφερόμενου μπορεί, κατόπιν αίτησής του, να μετατίθεται για ενιαύσια κατ' ανώτατο όριο διαστήματα μετά τη συμπλήρωση του 65ου έτους, αλλ' όχι πέρα από τη συμπλήρωση του 68ου έτους της ηλικίας του ενδιαφερόμενου. Η απόφαση λαμβάνεται από την ανώτατη προϊσταμένη αρχή ή από την αρχή που ορίζει η ανώτατη αυτή αρχή.»

13 Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι μέχρι το 1992 η άδεια παραμονής στην υπηρεσία παρεχόταν κατόπιν αίτησης του ενδιαφερόμενου, εφόσον η παραμονή αυτή δεν προσέκρουε σε λόγους συμφέροντος της υπηρεσίας. Έκτοτε ισχύει η προϋπόθεση ότι η παραμονή αυτή πρέπει να εξυπηρετεί το συμφέρον της υπηρεσίας.

14 Ο HBG περιέχει ειδική διάταξη για το όριο ηλικίας των αιρετών ανακλητών δημόσιων λειτουργών, όπως είναι οι δήμαρχοι και τα μέλη των περιφερειακών συμβουλίων, οι οποίο συνταξιοδοτούνται υποχρεωτικά κατά τη συμπλήρωση του 71ου έτους της ηλικίας τους, εφόσον η θητεία τους δεν έχει λήξει νωρίτερα.

15 Μέχρι τις 12 Φεβρουαρίου 2009 το όριο ηλικίας που ίσχυε γενικά σε ομοσπονδιακό επίπεδο για τους δημόσιους υπαλλήλους ήταν το 65ο έτος. Έκτοτε προβλέπεται η σταδιακή άνοδος αυτού του ορίου ηλικίας μέχρι το 67ο έτος. Κατά τον κρίσιμο για τις κύριες δίκες χρόνο είχαν θεσπιστεί παρόμοιες διατάξεις από ορισμένα ομόσπονδα κράτη, αλλ' όχι από το Land Hessen.

16 Από την 1η Ιανουαρίου 2008 το άρθρο 35 του βιβλίου VI του κώδικα κοινωνικής ασφάλισης (Sozialgesetzbuch, sechstes Buch), ο οποίος έχει εφαρμογή στους εργαζόμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, δηλαδή εκτός του πεδίου του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου, προβλέπει επίσης τη σταδιακή άνοδο αυτού του ορίου της ηλικίας συνταξιοδότησης μέχρι το 67ο έτος. Σύμφωνα με τις μεταβατικές διατάξεις, για όσους έχουν γεννηθεί πριν από την 1η Ιανουαρίου 1947 εξακολουθεί να ισχύει ως όριο ηλικίας το 65ο έτος.

Οι διαφορές στις κύριες δίκες και τα προδικαστικά ερωτήματα

17 Τα πραγματικά περιστατικά των υποθέσεων στις κύριες δίκες είναι ουσιαστικά τα ίδια και τα προδικαστικά ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου είναι ακριβώς τα ίδια.

18 Οι προσφεύγοντες στις δύο υποθέσεις που αφορούν οι κύριες δίκες, ο G. Fuchs και ο P. Köhler, γεννήθηκαν το 1944 και άσκησαν τα καθήκοντα προϊσταμένου Εισαγγελίας μέχρι το 65ο έτος της ηλικίας τους, το οποίο συμπλήρωσαν κατά τη διάρκεια του 2009, οπότε έπρεπε κανονικά να συνταξιοδοτηθούν σύμφωνα με το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG.

19 Οι ενδιαφερόμενοι ζήτησαν, επικαλούμενοι το άρθρο 50, παράγραφος 3, του HBG, να μετατεθεί χρονικά η συνταξιοδότησή τους κατά ένα έτος.

20 Ο Υπουργός Δικαιοσύνης του Land Hessen απέρριψε τις αιτήσεις τους, με το αιτιολογικό ότι η παραμονή τους στην υπηρεσία δεν ανταποκρινόταν σε λόγους συμφέροντος της υπηρεσίας, οπότε οι προσφεύγοντες υπέβαλαν αφενός αίτηση θεραπείας στον εν λόγω υπουργό και αφετέρου αίτηση λήψης ασφαλιστικών μέτρων στο Verwaltungsgericht Frankfurt am Main.

21 Το δικαστήριο αυτό δέχτηκε αυτές τις αιτήσεις λήψης ασφαλιστικών μέτρων και υποχρέωσε το Land Hessen να δεχτεί την παραμονή του G. Fuchs και του P. Köhler στις θέσεις τους. Κατά των αποφάσεων του Verwaltungsgericht Frankfurt am Main ασκήθηκε όμως αναίρεση ενώπιον του Hessischer Verwaltungsgerichtshof, το οποίο τις εξαφάνισε και απέρριψε τις αιτήσεις λήψεις ασφαλιστικών μέτρων των ενδιαφερόμενων. Από την 1η Οκτωβρίου 2009 οι ενδιαφερόμενοι δεν μπορούν πλέον να ασκούν τα καθήκοντα του προϊσταμένου Εισαγγελίας και λαμβάνουν σύνταξη.

22 Δεδομένου ότι οι αιτήσεις θεραπείας του G. Fuchs και του P. Köhler επίσης απορρίφθηκαν με αποφάσεις του Υπουργού Δικαιοσύνης του Land Hessen, οι ενδιαφερόμενοι άσκησαν προσφυγή κατά των αποφάσεων αυτών ενώπιον του Verwaltungsgericht Frankfurt am Main.

23 Το δικαστήριο αυτό αμφιβάλλει κατά πόσον το όριο ηλικίας που έχει καθοριστεί για την άσκηση του λειτουργήματος του εισαγγελέα συμβιβάζεται ιδιαίτερα με το άρθρο 6 της οδηγίας 2000/78. Κατά το εν λόγω δικαστήριο, το γεγονός ότι τα πρόσωπα που ασκούν το λειτούργημα αυτό συνταξιοδοτούνται αυτοδικαίως κατά τη συμπλήρωση του 65ου έτους της ηλικίας τους συνιστά διάκριση λόγω ηλικίας, η οποία είναι αντιβαίνει στις διατάξεις της οδηγίας 2000/78.

24 Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι κατά τον χρόνο της θέσπισης της επίμαχης διάταξης γινόταν δεκτό ότι από την ηλικία αυτή αρχίζει να μην είναι επαρκής η ικανότητα

του ενδιαφερόμενου προς εργασία. Σήμερα πλέον έχει αποδειχθεί από διάφορες έρευνες ότι η ικανότητα αυτή διαφέρει από το ένα άτομο στο άλλο. Επιπλέον, η αύξηση του προσδόκιμου ζωής οδήγησε τον νομοθέτη να μεταθέσει μέχρι το 67ο έτος, όσον αφορά τους ομοσπονδιακούς δημόσιους υπαλλήλους και τους εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα, το γενικό όριο ηλικίας για τη συνταξιοδότηση και την κτήση του δικαιώματος σύνταξης. Εξάλλου, ο HBG προβλέπει ότι οι αιρετοί δημόσιοι υπάλληλοι μπορούν να ασκούν τα καθήκοντά τους μέχρι την ηλικία των 71 ετών.

25 Κατά το αιτούν δικαστήριο, από την αιτιολογική έκθεση που υπέβαλε το Land Hessen σχετικά με τον HBG, όπως ίσχυε το 1962, προκύπτει ότι σκοπός του νόμου αυτού ήταν να δοθούν κίνητρα για την απασχόληση των νέων και να διασφαλιστεί έτσι η ενδεδειγμένη ηλικιακή διάρθρωση. Ο σκοπός αυτός όμως δεν αποτελεί αντικειμενικό δικαιολογητικό λόγο, διότι το εθνικό δίκαιο δεν προβλέπει κανένα επαρκώς σαφές κριτήριο με βάση το οποίο να μπορεί να κριθεί πότε η ηλικιακή διάρθρωση είναι ευνοϊκή ή δυσμενής. Ο σκοπός άλλωστε αυτός δεν εξυπηρετεί το γενικό συμφέρον, αλλά το ατομικό συμφέρον του εργοδότη. Εν πάση περιπτώσει, το Land Hessen δεν έχει εξηγήσει ποια ηλικιακή δομή και για ποιους λόγους θεωρεί ενδεδειγμένη. Τα αριθμητικά στοιχεία που προσκόμισε αποδεικνύουν ότι οι νέοι αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό ποσοστό των προσώπων που ασκούν εισαγγελικά καθήκοντα. Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι από πρόσφατες μελέτες αποδεικνύεται ότι η υποχρεωτική συνταξιοδότηση λόγω συμπλήρωσης του ορίου ηλικίας δεν οδηγεί στην πρόσληψη νεότερων ατόμων. Το εν λόγω δικαστήριο θέτει επίσης το ζήτημα κατά πόσον τα αριθμητικά στοιχεία που αφορούν μόνο το Land Hessen και, εντός του Land αυτού, τους υπαλλήλους που διέπονται από το δημόσιο δίκαιο, οι δεν αποτελούν παρά μικρό μέρος μόνο των υπαλλήλων του Land αυτού και των μισθωτών του οικείου κράτους μέλους, αρκούν για να αποδείξουν την ύπαρξη στόχου γενικού συμφέροντος και κατά πόσον ο στόχος αυτός δεν επιβάλλει την εξέταση σε μια μεγαλύτερη κλίμακα, π.χ. στο επίπεδο του συνολικού αριθμού των δημόσιων υπαλλήλων και των υπαλλήλων ιδιωτικού δικαίου του Land Hessen ή μάλιστα του οικείου κράτους μέλους.

26 Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι η συνταξιοδότηση των εισαγγελέων δεν έχει πάντα ως αποτέλεσμα προσλήψεις για την κάλυψη των οργανικών θέσεων που καθίστανται κενές. Καθ' όσον γνωρίζει το εν λόγω δικαστήριο, το Land Hessen επιδιώκει έτσι να εξοικονομήσει κονδύλια από τον προϋπολογισμό.

27 Επιπλέον, κατά το αιτούν δικαστήριο πάντα, ορισμένα από τα μέτρα δεν παρουσιάζουν καμία συνοχή. Αυτό ισχύει κυρίως για τη δυνατότητα παραμονής του εργαζόμενου στην ενεργό υπηρεσία μέχρι το 68ο έτος της ηλικίας του παρά το αμάχητο τεκμήριο ότι καθίσταται ανίκανος προς υπηρεσία από την ηλικία των 65 ετών, παρά τη δυσχέρανση της εθελούσιας εξόδου πριν από την ηλικία των 65 ετών και παρά την αύξηση του ορίου ηλικίας που προβλέπεται ήδη σε ορισμένα νομοθετικά κείμενα.

28 Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει τις ενώπιόν του διαδικασίες και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Εξυπηρετούν οι ρυθμίσεις του [HBG] που προβλέπουν υποχρεωτικό όριο ηλικίας για τους δημόσιους υπαλλήλους, η συμπλήρωση του οποίου συνεπάγεται καταρχήν τη συνταξιοδότησή τους, σκοπό γενικού συμφέροντος κατά το δίκαιο της Ένωσης;

Συναφώς τίθενται κυρίως τα ακόλουθα ειδικότερα ερωτήματα:

— Τι απαιτείται ειδικότερα, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, ώστε να θεωρηθεί ότι ένας τέτοιος σκοπός εξυπηρετεί το γενικό συμφέρον; Με ποια συμπληρωματικά ζητήματα για την εξακρίβωση των πραγματικών περιστατικών θα έπρεπε να ασχοληθεί το αιτούν δικαστήριο;

— Αποτελεί η εξοικονόμηση κονδυλίων του προϋπολογισμού και η μείωση του κόστους εργασίας, εν προκειμένω υπό τη μορφή της αποφυγής νέων προσλήψεων και της συνακόλουθης μείωσης των δαπανών προσωπικού, θεμιτό στόχο υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/78[…];

— Είναι δυνατόν η επιδίωξη του εργοδότη να μπορεί να προγραμματίζει με κάποια βεβαιότητα τις οριστικές αποχωρήσεις των δημόσιων υπαλλήλων από την υπηρεσία να αναγνωριστεί ως θεμιτός στόχος γενικού συμφέροντος, όταν μάλιστα κάθε εργοδότης που υπάγεται στο πεδίο ισχύος του HBG ή

του ομοσπονδιακού νόμου για την εναρμόνιση της υπηρεσιακής κατάστασης των δημόσιων υπαλλήλων των ομόσπονδων κρατών μπορεί να διαμορφώσει και να εφαρμόσει τις δικές του αντιλήψεις για τη διαχείριση του προσωπικού;

— Μπορεί το συμφέρον για "ευνοϊκή ηλικιακή διαστρωμάτωση" ή για "ευνοϊκή ηλικιακή διάρθρωση" να αναγνωριστεί ως στόχος γενικού συμφέροντος, παρόλο που δεν υφίστανται γενικά πρότυπα ή νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με την ορθότητα μιας ηλικιακής διαστρωμάτωσης ή ηλικιακής διάρθρωσης;

— Μπορεί το συμφέρον για τη δημιουργία δυνατοτήτων προαγωγής για τους υπηρετούντες ήδη δημόσιους υπαλλήλους να θεωρηθεί θεμιτός στόχος γενικού συμφέροντος υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78[…];

— Μπορεί η ρύθμιση περί ορίων ηλικίας που θεσπίζεται για την αποφυγή της γένεσης διαφορών με τους μεγαλύτερης ηλικίας εργαζόμενους σχετικά με το ζήτημα αν εξακολουθούν να είναι ικανοί να ασκούν τα καθήκοντά τους να θεωρηθεί ότι επιδιώκει θεμιτό στόχο γενικού συμφέροντος;

— Προϋποθέτει η αναφορά στο γενικό συμφέρον υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78[…] ένα σχεδιασμό της πολιτικής της αγοράς εργασίας στον τομέα της εξαρτημένης εργασίας, ο οποίος να μην περιορίζεται σε συγκεκριμένους μόνο εργοδότες του δημόσιου και/ή του ιδιωτικού τομέα, και, αν ναι, ποιο βαθμό ομοιομορφίας και δεσμευτικότητας πρέπει να έχει ο σχεδιασμός αυτός;

— Είναι καταρχήν δυνατόν να επιδιώκουν ορισμένοι εργοδότες του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα, με τέτοιες περιορισμένης ισχύος ρυθμίσεις περί ορίου ηλικίας, στόχους γενικού συμφέροντος σε σχέση με συγκεκριμένες ομάδες απασχολούμενων, εν προκειμένω σε σχέση μόνο με τους δημόσιους υπαλλήλους που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του HBG;

— Υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι ο θεμιτός, αλλά όχι δεσμευτικός για τους εργοδότες του δημόσιου τομέα στόχος πλήρωσης των θέσεων εργασίας, όταν κενώνονται λόγω συνταξιοδοτήσεων, με προσλήψεις νέων υπαλλήλων ή ενδεχομένως με προαγωγή ήδη υπηρετούντων υπαλλήλων εξυπηρετεί το γενικό συμφέρον υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78/[…]; Πρέπει, για να υπάρχει σχέση με το γενικό συμφέρον, να υπάρχουν, πέραν των γενικών δηλώσεων ότι η ρύθμιση εξυπηρετεί αυτό τον στόχο, και στατιστικά δεδομένα ή λοιπές διαπιστώσεις από τα οποία να συνάγεται ότι ο στόχος αυτός είναι αρκούντως σοβαρός και μπορεί πράγματι να επιτευχθεί;

2) α) Ποιες είναι οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις για να θεωρείται λογική και πρόσφορη μια ρύθμιση για όρια ηλικίας, όπως η προβλεπόμενη από τον HBG;

β) Απαιτούνται ειδικότερες έρευνες, για να προσδιοριστεί ο –προβλέψιμος– αριθμός των δημόσιων υπαλλήλων, οι οποίοι παραμένουν οικειοθελώς στην υπηρεσία τους μετά τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας, σε σχέση με τον αριθμό εκείνων οι οποίοι λαμβάνουν πλήρη σύνταξη με τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας και για τον λόγο αυτό επιθυμούν σε κάθε περίπτωση να αποχωρήσουν από την υπηρεσία; Δεν θα ήταν λογικό να δοθεί προτεραιότητα στην οικειοθελή αποχώρηση έναντι της υποχρεωτικής συνταξιοδότησης, εφόσον με τις ρυθμίσεις για μείωση της σύνταξης σε περίπτωση συνταξιοδότησης πριν από τη συμπλήρωση του νόμιμου ορίου ηλικίας διασφαλίζεται ότι θα αποφεύγονται οι υπερβολικές δαπάνες σε βάρος του προϋπολογισμού για τις συντάξεις καθώς και οι συνακόλουθες δαπάνες προσωπικού; (Η εθελούσια έξοδος αντί για την υποχρεωτική είναι πιο πρόσφορη ρύθμιση και δεν είναι κατ' αποτέλεσμα λιγότερο κατάλληλη).

γ) Μπορεί να θεωρηθεί πρόσφορη και αναγκαία η αυτόματη λήξη της δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης κατά τη συμπλήρωση από τον υπάλληλο ορισμένης ηλικίας, εν προκειμένω του 65ου έτος, με βάση το αμάχητο τεκμήριο ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι που συμπληρώνουν την ηλικία αυτή καθίστανται ανίκανοι να ασκούν τα καθήκοντά τους;

δ) Είναι πρόσφορο να συνδέεται η καταρχήν δυνατή περαιτέρω απασχόληση με δημοσιοϋπαλληλική σχέση, τουλάχιστον μέχρι τη συμπλήρωση του 68ου έτους της ηλικίας, αποκλειστικά με τα ιδιαίτερα συμφέροντα του εργοδότη του δημόσιου τομέα, ενώ σε περίπτωση έλλειψης τέτοιων συμφερόντων να επέρχεται αναγκαστικά η λήξη της δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης χωρίς οποιαδήποτε νομική δυνατότητα του ενδιαφερόμενου να επιτύχει την επαναφορά του σε δημοσιοϋπαλληλική θέση;

ε) Οδηγεί η ρύθμιση του ορίου ηλικίας, η οποία συνεπάγεται την υποχρεωτική αποχώρηση από την απασχόληση, αντί να περιορίζεται στην επιτρεπόμενη θέσπιση των προϋποθέσεων για την κτήση δικαιώματος πλήρους σύνταξης σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78[…], σε αδικαιολόγητη υποτίμηση των συμφερόντων των μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων σε σχέση με τα συμφέροντα των νεότερων σε ηλικία ατόμων, τα οποία δεν είναι καταρχήν υπέρτερης αξίας;

στ) Εφόσον αναγνωριστεί ως θεμιτός ο στόχος της διευκόλυνσης των προσλήψεων ή/και των προαγωγών, ανακύπτει το ζήτημα με ποια ειδικότερα πραγματικά στοιχεία πρέπει να αποδεικνύεται σε ποιο βαθμό χρησιμοποιούνται πράγματι οι αντίστοιχες δυνατότητες: πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κάθε εργοδότης του δημόσιου τομέα που εφαρμόζει τη ρύθμιση του ορίου ηλικίας ή όλοι οι εργοδότες που εμπίπτουν στη νομοθετική ρύθμιση και πρέπει μήπως να λαμβάνεται υπόψη γενικά η αγορά εργασίας;

ζ) Είναι πρόσφορο και αναγκαίο, ενόψει των ήδη διακρινόμενων και οφειλόμενων σε δημογραφικούς λόγους κενών στην αγορά εργασίας και των επικείμενων αναγκών για κάθε είδους ειδικευμένο προσωπικό, άρα και στις δημόσιες υπηρεσίες της Ομοσπονδίας και των επιμέρους ομόσπονδων κρατών, να εξαναγκάζονται σήμερα οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι οποίοι είναι ικανοί να ασκούν τα καθήκοντά τους και επιθυμούν να συνεχίσουν τη δραστηριότητά τους, να αποχωρήσουν από την υπηρεσία, παρόλο που σύντομα θα υπάρξει στο μέλλον μεγάλη ανάγκη για προσωπικό, η οποία δεν θα μπορεί να καλυφθεί από την αγορά εργασίας; Μήπως απαιτείται επομένως η συλλογή στοιχείων για κάθε κλάδο της αγοράς εργασίας, τα οποία θα πρέπει ενδεχομένως να συγκεντρωθούν αργότερα;

3) α) Ποιες απαιτήσεις θα πρέπει να τεθούν, ώστε οι ρυθμίσεις του ορίου ηλικίας που έχουν θεσπίσει το Land Hessen και ενδεχομένως οι ομοσπονδιακές αρχές να έχουν συνοχή;

β) Μπορεί να γίνει δεκτό ότι δεν υπάρχει αντίφαση μεταξύ της παραγράφου 1 και της παραγράφου 3 του άρθρου 50 HBG, μολονότι η καταρχήν δυνατή παραμονή στην υπηρεσία μετά τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από τα συμφέροντα του εργοδότη του δημόσιου τομέα;

γ) Μήπως το άρθρο 50, παράγραφος 3, του HBG θα έπρεπε να ερμηνευθεί σύμφωνα με την οδηγία [2000/78] κατά τρόπο ώστε για την αποφυγή μιας αθέμιτης διάκρισης λόγω ηλικίας να απαιτείται η συνέχιση της απασχόλησης σε κάθε περίπτωση που δεν συντρέχουν αντίθετοι υπηρεσιακοί λόγοι; Ποιες απαιτήσεις θα έπρεπε να τεθούν σχετικά με αυτούς τους υπηρεσιακούς λόγους; Πρέπει μήπως να γίνει συναφώς δεκτό ότι η συνέχιση της απασχόλησης για υπηρεσιακούς λόγους επιβάλλεται όταν σε αντίθετη περίπτωση θα επερχόταν αδικαιολόγητη διάκριση λόγω ηλικίας;

δ) Πώς θα μπορούσε μια τέτοιου είδους επιβαλλόμενη ερμηνεία του άρθρου 50, παράγραφος 3, του HBG να χρησιμεύσει παρά την εν τω μεταξύ επελθούσα λήξη της δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης, ώστε να υπάρξει συνέχιση ή αναβίωση της δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης του προσφεύγοντος; Μήπως θα έπρεπε στην περίπτωση αυτή να μην τύχει εφαρμογής το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG, τουλάχιστον μέχρι τη συμπλήρωση από τον ενδιαφερόμενο του 68ου έτους της ηλικίας του;

ε) Είναι πρόσφορο και αναγκαίο αφενός να δυσχεραίνεται η εθελούσια έξοδος με συνταξιοδότηση κατά τη συμπλήρωση του 60ου ή του 63ου έτους της ηλικίας, μέσω μόνιμης μείωσης της σύνταξης, και αφετέρου να αποκλείεται η οικειοθελής παραμονή στη θέση εργασίας πέραν του 65ου έτους, εάν ο εργοδότης δεν έχει, κατ' εξαίρεση, κάποιο ιδιαίτερο συμφέρον για τη συνέχιση της απασχόλησης;

στ) Αίρεται ο πρόσφορος και αναγκαίος χαρακτήρας της ρύθμισης του ορίου ηλικίας, την οποία περιλαμβάνει το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG, λόγω των ευνοϊκότερων ρυθμίσεων που ισχύουν αφενός για τους απασχολούμενους με μειωμένο ωράριο λόγω ηλικίας και αφετέρου για τους δημόσιους υπαλλήλους με σύμβαση ορισμένου χρόνου;

ζ) Ποια σημασία έχουν για τη συνοχή οι διάφορες ρυθμίσεις του δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου, του εργατικού δικαίου και του δικαίου κοινωνικών ασφαλίσεων, οι οποίες επιδιώκουν αφενός μια διαρκή αύξηση του ορίου ηλικίας, με τη συμπλήρωση του οποίου μπορεί να λάβει κανείς πλήρη σύνταξη, και αφετέρου απαγορεύουν την καταγγελία λόγω συμπλήρωσης της ηλικίας που προβλέπεται για τη λήψη της κανονικής σύνταξης, ενώ προβλέπουν την αναγκαστική λήξη της σχέσης απασχόλησης λόγω της συμπλήρωσης ακριβώς αυτής της ηλικίας;

η) Έχει σημασία για τη συνοχή το γεγονός ότι η σταδιακή αύξηση των ορίων ηλικίας κατά τον κώδικα κοινωνικής ασφάλισης και κατά το δημοσιοϋπαλληλικό δίκαιο της ομοσπονδίας και ορισμένων ομόσπονδων κρατών εξυπηρετεί πρώτιστα το συμφέρον των απασχολούμενων να υπαχθούν όσο το δυνατόν πιο αργά στις αυστηρές προϋποθέσεις που ισχύουν για την πλήρη σύνταξη στον ιδιωτικό ή στον δημόσιο τομέα; Μήπως τα ζητήματα αυτά δεν πρέπει να ληφθούν καθόλου υπόψη, διότι δεν έχει συντελεστεί ακόμα για τους δημόσιους υπαλλήλους που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του HBG καμία αύξηση των ορίων ηλικίας, παρόλο που επίκειται η αύξηση αυτή για τους απασχολούμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου;»

29 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 6ης Μαΐου 2010, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-159/10 και C-160/10 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής απόφασης.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

30 Το αιτούν δικαστήριο θέτει πληθώρα ζητημάτων, τα οποία έχουν κατ' ουσία κατηγοριοποιηθεί σε τρία ερωτήματα, ορισμένα από τα οποία αφορούν την ερμηνεία του εθνικού δικαίου. Συναφώς υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα, βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, να αποφαίνεται με προδικαστική απόφαση επί της ερμηνείας κανόνων του εσωτερικού δικαίου. Η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου περιορίζεται στην εξέταση των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης και μόνο (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, C-222/04, Cassa di Risparmio di Firenze κ.λπ., Συλλογή 2006, σ. I-289, σκέψη 63).

31 Επομένως, για την απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα θα ληφθεί υπόψη ο περιορισμός αυτός.

Επί του πρώτου ερωτήματος

32 Το αιτούν δικαστήριο, με το πρώτο ερώτημα, θέτει κατ' ουσία το ζήτημα κατά πόσον αντιβαίνει στην οδηγία 2000/78 ο νόμος που, όπως ο HBG, προβλέπει την αυτοδίκαιη συνταξιοδότηση των μόνιμων ή ισόβιων δημόσιων υπαλλήλων ή λειτουργών, εν προκειμένω των εισαγγελέων, σε ηλικία 65 ετών, ενώ παράλληλα τους παρέχει τη δυνατότητα να εξακολουθήσουν να εργάζονται, εφόσον έτσι εξυπηρετείται το συμφέρον της υπηρεσίας, μέχρι την ηλικία των 68 ετών κατ' ανώτατο όριο, αν με τον νόμο αυτό επιδιώκονται ένας ή περισσότεροι από τους εξής στόχους: η δημιουργία μιας «ευνοϊκής ηλικιακής διάρθρωσης», ο προγραμματισμός των αποχωρήσεων από την υπηρεσία, η προαγωγή των δημόσιων υπαλλήλων, η αποφυγή δημιουργίας ένδικων διαφορών ή η εξοικονόμηση πόρων του προϋπολογισμού.

33 Δεν αμφισβητείται ότι η λύση της σύμβασης εργασίας των δημόσιων υπαλλήλων του Land Hessen, και ειδικότερα των εισαγγελέων, όταν συμπληρώνουν την ηλικία στην οποία μπορούν να λάβουν πλήρη σύνταξη, δηλαδή το 65ο έτος της ηλικίας τους, συνιστά διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας 2000/78.

34 Πράγματι, μια διάταξη όπως το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG αφορά τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ΄, της οδηγίας 2000/78, καθόσον εμποδίζει τους ενδιαφερόμενους εισαγγελείς να εξακολουθήσουν να εργάζονται ακόμη και μετά την ηλικία των 65 ετών. Εξάλλου, η διάταξη αυτή, αντιμετωπίζοντας τα πρόσωπα αυτά λιγότερο ευνοϊκά από ό,τι όσους δεν έχουν συμπληρώσει την ηλικία αυτή, καθιερώνει διαφορετική μεταχείριση βασιζόμενη άμεσα στην ηλικία, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής.

35 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78 ορίζει ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση, εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από ένα θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

36 Κατά συνέπεια, για να δοθεί απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα, πρέπει να εξακριβωθεί αν η εν λόγω διάταξη δικαιολογείται από ένα θεμιτό στόχο και αν τα μέσα για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Επί της ύπαρξης θεμιτού στόχου

37 Καταρχάς πρέπει να εξεταστούν οι συνέπειες του γεγονότος ότι ο HBG δεν αναφέρει επακριβώς τον στόχο που επιδιώκει, οι συνέπειες της ενδεχόμενης μεταβολής του στόχου αυτού και του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται, καθώς και το ζήτημα αν επιτρέπεται η επίκληση περισσότερων του ενός στόχων.

38 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει καταρχάς ότι ο HBG δεν αναφέρει επακριβώς τον στόχο που επιδιώκει με το άρθρο του 50, παράγραφος 1, το οποίο προβλέπει το 65ο έτος ως όριο ηλικίας για τους ισόβιους ή μόνιμους δημόσιους υπαλλήλους.

39 Το Δικαστήριο έχει δεχτεί επανειλημμένα επ' αυτού ότι από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78 δεν συνάγεται ότι το γεγονός ότι η επίμαχη ρύθμιση δεν διευκρινίζει τον σκοπό που επιδιώκει σημαίνει ότι η εν λόγω ρύθμιση δεν μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει αυτής της διάταξης της οδηγίας. Αν δεν υπάρχει τέτοια διευκρίνιση, ο σκοπός του επίμαχου μέτρου πρέπει να προκύπτει από άλλα στοιχεία του γενικού πλαισίου του συγκεκριμένου μέτρου, ενόψει της άσκησης δικαστικού ελέγχου ως προς τη νομιμότητά του και ως προς τον πρόσφορο και αναγκαίο χαρακτήρα των μέσων που εφαρμόζονται για την επίτευξη του σκοπού αυτού (αποφάσεις της 16ης Οκτωβρίου 2007, C-411/05, Palacios de la Villa, Συλλογή 2007, σ. I-8531, σκέψεις 56 και 57, της 12ης Ιανουαρίου 2010, C-341/08, Petersen, Συλλογή 2010, σ. I-8531, σκέψη 40, και της 12ης Οκτωβρίου 2010, C-45/09, Rosenbladt, Συλλογή 2010, σ. I-9391, σκέψη 58).

40 Όσον αφορά τη μεταβολή του επιδιωκόμενου στόχου, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το άρθρο 50 του HBG στηριζόταν αρχικά στο αμάχητο τεκμήριο ότι από την ηλικία των 65 ετών επέρχεται ανικανότητα προς εργασία. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση οι εκπρόσωποι του Land Hessen και της Γερμανικής Κυβέρνησης τόνισαν πάντως αφενός ότι δεν θα πρέπει να θεωρείται πλέον ότι το όριο ηλικίας βασίζεται στο τεκμήριο αυτό και αφετέρου ότι ο νομοθέτης δέχεται πλέον ότι τα άτομα ενδέχεται να είναι ικανά προς εργασία ακόμη και πέρα από την ηλικία αυτή.

41 Πρέπει συναφώς να γίνει δεκτό ότι η μεταβολή του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται ένας νόμος, η οποία συνεπάγεται τη μεταβολή του σκοπού του νόμου αυτού, δεν αρκεί για να γίνει δεκτό ότι ο νόμος αυτός δεν επιδιώκει θεμιτό στόχο, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.

42 Οι περιστάσεις ενδέχεται να αλλάζουν, αλλά ο νόμος να διατηρείται σε ισχύ για άλλους λόγους.

43 Για παράδειγμα, στις υποθέσεις των κύριων δικών, πέρα από τη μεταβολή της αντίληψης σχετικά με την ικανότητα των ατόμων να εργάζονται μετά την ηλικία των 65 ετών, το γεγονός ότι, όπως εξέθεσε το αιτούν δικαστήριο, το όριο ηλικίας θεσπίστηκε σε εποχή πλήρους απασχόλησης και διατηρήθηκε στη συνέχεια σε ισχύ σε εποχή ανεργίας, είχε ως αποτέλεσμα τη μεταβολή του επιδιωκόμενου στόχου, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι ο στόχος αυτός δεν είναι θεμιτός.

44 Όσον αφορά την ταυτόχρονη επίκληση περισσότερων του ενός στόχων, από τη νομολογία προκύπτει ότι η συνύπαρξη περισσότερων του ενός στόχων δεν συνιστά εμπόδιο για την ύπαρξη θεμιτού στόχου, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.

45 Αυτό συνέβαινε στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Rosenbladt, όπου το Δικαστήριο αποφάνθηκε, με τις σκέψεις 43 και 45, ότι για τους σκοπούς που έχουν όμοιο χαρακτήρα προς αυτούς που επικαλούνταν η Γερμανική Κυβέρνηση επιτρέπεται να γίνεται δεκτό ότι καλύπτονται από τους στόχους στους οποίους αναφέρεται το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.

46 Οι στόχοι των οποίων γίνεται επίκληση μπορούν να είναι αλληλένδετοι (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 18ης Νοεμβρίου 2010, C-250/09 και C-268/09, Georgiev, Συλλογή 2010, σ. I-11869, σκέψεις 45, 46 και 68) ή να έχουν διαφορετική βαρύτητα, όπως συνέβαινε στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Petersen και στην οποία η Γερμανική Κυβέρνηση, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 41 και 65, είχε στηριχθεί κυρίως σε ένα στόχο και επικουρικά σε έναν άλλο.

Επί των στόχων που εκθέτει το αιτούν δικαστήριο

47 Κατά το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στη δημιουργία μιας «ευνοϊκής ηλικιακής διάρθρωσης», η οποία συνίσταται στην ταυτόχρονη παρουσία εντός του επίμαχου επαγγέλματος, δηλαδή του εισαγγελικού επαγγέλματος, νέων εργαζόμενων, που βρίσκονται στην αρχή της σταδιοδρομίας τους, και μεγαλύτερης ηλικίας εργαζόμενων, που βρίσκονται σε προχωρημένο

στάδιο της σταδιοδρομίας τους. Το Land Hessen και η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι πρόκειται για τον κύριο στόχο που επιδιώκεται με τη διάταξη αυτή. Η υποχρεωτική συνταξιοδότηση στην ηλικία των 65 ετών αποσκοπεί, κατ' αυτούς, στη δημιουργία μιας ισορροπίας μεταξύ των γενεών και με τον στόχο αυτό συνδέονται τρεις άλλοι στόχοι που αναφέρει το αιτούν δικαστήριο, δηλαδή ο αποτελεσματικός προγραμματισμός των αποχωρήσεων από την υπηρεσία και των προσλήψεων, η παροχή κινήτρων για την πρόσληψη και επαγγελματική προώθηση των νέων και η αποφυγή ένδικων διαφορών σχετικά με την ικανότητα του εργαζόμενου να ασκεί τα καθήκοντά του μετά την ηλικία αυτή.

48 Το Land Hessen και η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι η ταυτόχρονη απασχόληση υπαλλήλων όλων των ηλικιών σε δεδομένη δημόσια υπηρεσία καθιστά επίσης δυνατή αφενός τη μεταφορά πείρας από τους παλαιότερους προς τους νεότερους και αφετέρου τη μετάδοση από τους νεότερους των γνώσεων που έχουν αποκτήσει πρόσφατα και συμβάλλει έτσι στην επίτευξη υψηλού ποιοτικού επιπέδου κατά την παροχή της δημόσιας υπηρεσίας της απονομής της δικαιοσύνης.

49 Υπενθυμίζεται ότι, κατά τη νομολογία, η προώθηση των προσλήψεων συνιστά αναμφισβήτητα θεμιτό στόχο της κοινωνικής πολιτικής των κρατών μελών ή της πολιτικής τους στον τομέα της απασχόλησης, και μάλιστα όταν πρόκειται για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των νέων σε ορισμένο επάγγελμα (προπαρατεθείσα απόφαση Georgiev, σκέψη 45). Το Δικαστήριο έχει εξάλλου αποφανθεί ότι η συνύπαρξη διαφορετικών γενεών μισθωτών εργαζόμενων μπορεί επίσης να συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας των ασκούμενων δραστηριοτήτων, καθόσον, μεταξύ άλλων, ευνοεί την ανταλλαγή εμπειριών (βλ. συναφώς, όσον αφορά το διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό, την προπαρατεθείσα απόφαση Georgiev, σκέψη 46).

50 Πρέπει ομοίως να γίνει δεκτό ότι ο στόχος δημιουργίας μιας ισόρροπης ηλικιακής διάρθρωσης μεταξύ νεαρής ηλικίας δημόσιων υπαλλήλων και μεγαλύτερης ηλικίας δημόσιων υπαλλήλων, με σκοπό την παροχή κινήτρων για την πρόσληψη και επαγγελματική προώθηση των νέων, τη βέλτιστη δυνατή διαχείριση του προσωπικού και τη συνακόλουθη αποφυγή ένδικων διαφορών σχετικά με την ικανότητα του μισθωτού να ασκεί τα καθήκοντά του μετά από ορισμένη ηλικία, με παράλληλη επιδίωξη της επίτευξης υψηλού ποιοτικού επιπέδου κατά την απονομή της δικαιοσύνης, μπορεί να αποτελεί θεμιτό στόχο της πολιτικής που εφαρμόζεται στον τομέα της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας.

51 Το αιτούν δικαστήριο θέτει πάντως το ζήτημα μήπως ένα μέτρο όπως το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG εξυπηρετεί μάλλον το συμφέρον του εργοδότη παρά το γενικό συμφέρον. Ειδικότερα, θέτει το ζήτημα μήπως οι διατάξεις που θεσπίζονται από ένα μόνο Land και έχουν εφαρμογή σε ένα μέρος μόνο των υπαλλήλων του, εν προκειμένω στους ισόβιους ή μόνιμους δημόσιους υπαλλήλους, στους οποίους ανήκουν και οι εισαγγελείς, αφορούν μια υπερβολικά περιορισμένη κατηγορία προσώπων, οπότε δεν μπορεί να αποτελεί μέτρο επιδίωξης στόχου γενικού συμφέροντος.

52 Το Δικαστήριο έχει δεχτεί ότι οι στόχοι που μπορούν να θεωρηθούν ως «θεμιτοί», κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, είναι στόχοι που έχουν χαρακτήρα γενικού συμφέροντος και διακρίνονται από τους αμιγώς ατομικούς λόγους οι οποίοι χαρακτηρίζουν την κατάσταση του εργοδότη, όπως είναι η μείωση του κόστους ή η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, χωρίς ωστόσο να είναι δυνατό να αποκλείεται ότι ένας εθνικός κανόνας αναγνωρίζει, κατά την επιδίωξη των εν λόγω θεμιτών στόχων, ορισμένο βαθμό ευελιξίας στους εργοδότες (βλ., συναφώς, απόφαση της 5ης Μαρτίου 2009, C-388/07, Age Concern England, Συλλογή 2009, σ. I-1569, σκέψη 46).

53 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι στόχοι της ίδιας κατηγορίας με τους αναφερόμενους στη σκέψη 50 της παρούσας απόφασης, οι οποίοι λαμβάνουν υπόψη τα συμφέροντα όλων των ενδιαφερόμενων δημόσιων υπαλλήλων, για λόγους που ανάγονται στην πολιτική που εφαρμόζεται στον τομέα της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας, με σκοπό την επίτευξη υψηλού ποιοτικού επιπέδου κατά την παροχή ορισμένης δημόσιας υπηρεσίας, εν προκειμένω της δικαιοσύνης, μπορούν να θεωρούνται στόχοι γενικού συμφέροντος.

54 Το Δικαστήριο έχει επίσης αποφανθεί ότι οι αρμόδιες αρχές σε εθνικό, περιφερειακό ή τομεακό επίπεδο πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να τροποποιούν τα μέσα που εφαρμόζουν για την εξυπηρέτηση ενός θεμιτού στόχου γενικού συμφέροντος, προσαρμόζοντάς τα, λόγου χάρη, στην εξέλιξη της κατάστασης στον τομέα της απασχόλησης στο οικείο κράτος μέλος (προπαρατεθείσα απόφαση Palacios de la Villa, σκέψη 70).

55 Το γεγονός συνεπώς ότι μια διάταξη έχει θεσπιστεί από τις περιφερειακές αρχές δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να επιδιώκει την επίτευξη θεμιτού στόχου, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78. Σε ένα κράτος όπως η

Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, ο νομοθέτης μπορεί να κρίνει ότι είναι προς το συμφέρον όλων των ενδιαφερόμενων να έχουν αρμοδιότητα τα ομόσπονδα κράτη και όχι οι ομοσπονδιακές αρχές για τη θέσπιση ορισμένων νομοθετικών μέτρων που εμπίπτουν στη διάταξη αυτή, όπως είναι η ηλικία συνταξιοδότησης των ισόβιων ή μόνιμων δημόσιων υπαλλήλων.

56 Πρέπει όμως η υποχρεωτική καταρχήν συνταξιοδότηση στην ηλικία των 65 ετών, όπως η προβλεπόμενη στο άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG, να είναι πρόσφορη και αναγκαία προς τούτο.

57 Όσον αφορά τον πρόσφορο χαρακτήρα αυτού του μέτρου, το Land Hessen και η Γερμανική Κυβέρνηση ισχυρίζονται ότι είναι περιορισμένος ο αριθμός των θέσεων δημόσιων υπαλλήλων, ειδικότερα εισαγγελέων, και μάλιστα στους υψηλότερους βαθμούς της σταδιοδρομίας. Με δεδομένη τη στενότητα του προϋπολογισμού, οι δυνατότητες δημιουργίας νέων θέσεων είναι περιορισμένες. Οι εισαγγελείς, όπως και όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι, είναι μόνιμοι ή ισόβιοι και κατ' εξαίρεση μόνον αποχωρούν οικειοθελώς πριν από τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας. Επομένως, ο καθορισμός υποχρεωτικής ηλικίας συνταξιοδότησης για τους εισαγγελείς αποτελεί το μόνο μέσο ισόρροπης κατανομής των θέσεων μεταξύ των γενεών.

58 Το Δικαστήριο έχει ήδη δεχτεί, σε σχέση με επαγγέλματα στα οποία ο διαθέσιμος αριθμός θέσεων είναι περιορισμένος, ότι η συνταξιοδότηση σε ηλικία καθοριζόμενη από τον νόμο μπορεί να διευκολύνει την πρόσβαση των νέων στην εργασία (βλ. συναφώς, όσον αφορά τους συμβεβλημένους οδοντιάτρους, την προπαρατεθείσα απόφαση Petersen, σκέψη 70, και, όσον αφορά τους καθηγητές πανεπιστημίου, την προπαρατεθείσα απόφαση Georgiev, σκέψη 52).

59 Όσον αφορά το επάγγελμα του εισαγγελέα στη Γερμανία, η πρόσβαση στο επάγγελμα αυτό περιορίζεται προφανώς από το γεγονός ότι οι ενδιαφερόμενοι είναι υποχρεωμένοι να έχουν αποκτήσει ιδιαίτερα προσόντα, κατόπιν επιτυχούς περάτωσης ενός κύκλου σπουδών και μιας προπαρασκευαστικής άσκησης. Επιπλέον, η ισοβιότητα των εν λόγω δημόσιων λειτουργών μπορεί να αποτελεί τροχοπέδη για την είσοδο στο επάγγελμα νέων σε ηλικία ατόμων.

60 Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν είναι παράλογο το γεγονός ότι οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους κρίνουν ότι ένα μέτρο όπως το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG μπορεί να παρέχει τη δυνατότητα επίτευξης του στόχου που συνίσταται στη δημιουργία μιας ισόρροπης ηλικιακής διάρθρωσης, με σκοπό τη διευκόλυνση του προγραμματισμού των αποχωρήσεων από την υπηρεσία, τη διασφάλιση της προαγωγής των δημόσιων υπαλλήλων, και μάλιστα των νεότερων σε ηλικία, και την αποφυγή των ένδικων διαφορών που θα μπορούσαν ενδεχομένως να ανακύψουν λόγω της συνταξιοδότησης.

61 Υπενθυμίζεται ότι τα κράτη μέλη έχουν ευρύ περιθώριο εκτίμησης για τον καθορισμό των μέτρων με τα οποία μπορεί να επιτευχθεί ο στόχος αυτός (βλ., συναφώς, την προπαρατεθείσα απόφαση Palacios de la Villa, σκέψη 68).

62 Τα κράτη μέλη δεν μπορούν πάντως να καθιστούν κενή περιεχομένου την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ηλικίας, την οποία επιβάλλει η οδηγία 2000/78. Η απαγόρευση αυτή πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του δικαιώματος προς εργασία, το οποίο έχει αναγνωριστεί με το άρθρο 15, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

63 Από τα παραπάνω προκύπτει ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη συμμετοχή των ηλικιωμένων εργαζομένων στην επαγγελματική ζωή, άρα και στην οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ζωή. Η παραμονή των ατόμων αυτών στον ενεργό επαγγελματικό βίο συμβάλλει στην ποικιλομορφία στην απασχόληση, η οποία αποτελεί στόχο προβλεπόμενο στην εικοστή πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2000/78. Η παραμονή αυτή συμβάλλει επίσης στην προσωπική ανέλιξη και στην ποιότητα ζωής των ενδιαφερόμενων εργαζόμενων, πράγμα που ανταποκρίνεται στη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης, όπως εκφράζεται στην όγδοη, στην ένατη και στην ενδέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής.

64 Το συμφέρον για την παραμονή των ατόμων αυτών στον ενεργό βίο πρέπει πάντως να σταθμίζεται προς άλλα, ενδεχομένως αντίθετα, συμφέροντα. Τα άτομα που έχουν συμπληρώσει την ηλικία στην οποία έχουν δικαίωμα συνταξιοδότησης ενδέχεται να επιθυμούν να ασκήσουν το δικαίωμά τους αυτό και να παύσουν την εργασιακή δραστηριότητά τους για να λάβουν τη σύνταξη αντί να εξακολουθήσουν να εργάζονται.

Εξάλλου, οι ρήτρες περί αυτοδίκαιης λύσης των συμβάσεων εργασίας των μισθωτών που έχουν συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδότησης θα μπορούσαν να συμβάλλουν, προς το συμφέρον της κατανομής της εργασίας μεταξύ των γενεών, στην επαγγελματική ένταξη των νεότερων εργαζόμενων.

65 Επομένως, οι αρμόδιες εθνικές αρχές, όταν διαμορφώνουν την κοινωνική πολιτική τους λαμβάνοντας υπόψη λόγους πολιτικού, οικονομικού, κοινωνικού, δημογραφικού και/ή δημοσιονομικού χαρακτήρα, ενδέχεται να πρέπει να επιλέξουν την παράταση της διάρκειας του ενεργού επαγγελματικού βίου των εργαζόμενων ή, αντίθετα, την πρόωρη συνταξιοδότησή τους (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Palacios de la Villa, σκέψεις 68 και 69). Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι στις αρχές αυτές εναπόκειται να εξισορροπούν τα διάφορα εμπλεκόμενα συμφέροντα, φροντίζοντας πάντως να μην υπερβαίνουν το πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου θεμιτού στόχου (βλ. συναφώς προπαρατεθείσες αποφάσεις Palacios de la Villa, σκέψεις 69 και 71, και Rosenbladt, σκέψη 44).

66 Συναφώς το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το μέτρο που επιτρέπει την αυτοδίκαιη συνταξιοδότηση των εργαζόμενων που συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους μπορεί να εξυπηρετεί πράγματι τον στόχο της παροχής κινήτρων για την πραγματοποίηση προσλήψεων και δεν μπορεί να θεωρηθεί υπέρμετρη προσβολή των θεμιτών προσδοκιών των ενδιαφερόμενων εργαζόμενων, εφόσον στα άτομα αυτά χορηγείται σύνταξη εύλογου ύψους (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Palacios de la Villa, σκέψη 73). Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης, όσον αφορά ένα μέτρο που επέβαλλε την αυτοδίκαιη λύση των συμβάσεων εργασίας κατά την εν λόγω ηλικία σε έναν τομέα στον οποίο, κατά το αιτούν δικαστήριο, το μέτρο αυτό ήταν πιθανό να προκαλέσει σοβαρή οικονομική ζημία στον ενδιαφερόμενο εργαζόμενο, ότι το μέτρο αυτό δεν έβαινε πέραν αυτού που ήταν αναγκαίο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών, και συγκεκριμένα του σκοπού της παροχής κινήτρων για την πραγματοποίηση προσλήψεων. Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ο εργαζόμενος μπορούσε να λάβει τη σύνταξη και συγχρόνως να παραμείνει στην αγορά εργασίας και να προστατεύεται από κάθε διάκριση λόγω ηλικίας (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Rosenbladt, σκέψεις 73 έως 76).

67 Όσον αφορά τις υποθέσεις στις κύριες δίκες, από τη δικογραφία προκύπτει ότι οι εισαγγελείς συνταξιοδοτούνται καταρχήν στην ηλικία των 65 ετών και λαμβάνουν πλήρη σύνταξη, η οποία ανέρχεται στο 72 % περίπου του τελευταίου μισθού τους. Εξάλλου το άρθρο 50, παράγραφος 3, του HBG προβλέπει τη δυνατότητα των

εισαγγελέων να εξακολουθήσουν να εργάζονται για τρία ακόμη έτη, μέχρι την ηλικία των 68 ετών, εφόσον υποβάλουν σχετική αίτηση και εφόσον εξυπηρετείται έτσι το συμφέρον της υπηρεσίας. Τέλος, η εθνική νομοθεσία δεν τους εμποδίζει να ασκήσουν άλλη επαγγελματική δραστηριότητα, π.χ. του νομικού συμβούλου, χωρίς κανένα περιορισμό ως προς την ηλικία.

68 Με βάση τα στοιχεία αυτά, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το μέτρο της συνταξιοδότησης των εισαγγελέων που συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους, όπως είναι το προβλεπόμενο από το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG, δεν βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του στόχου της δημιουργίας μιας ισόρροπης ηλικιακής διάρθρωσης, με σκοπό την παροχή κινήτρων για την πρόσληψη και επαγγελματική προώθηση των νέων, τη βέλτιστη δυνατή διαχείριση του προσωπικού και τη συνακόλουθη αποφυγή ένδικων διαφορών σχετικά με την ικανότητα του μισθωτού να ασκεί τα καθήκοντά του μετά από ορισμένη ηλικία.

69 Επισημαίνεται ακόμη ότι το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει επίσης στο Δικαστήριο το ζήτημα αν είναι θεμιτός, από την άποψη του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, ο στόχος που συνίσταται στην εξοικονόμηση πόρων του προϋπολογισμού.

70 Το Land Hessen και η Γερμανική Κυβέρνηση ισχυρίστηκαν πάντως ότι με το άρθρο 50, παράγραφος 1, του HBG δεν επιδιώκεται τέτοιος στόχος. Κατά το Land Hessen, το γεγονός ότι ορισμένοι ισόβιοι δημόσιοι υπάλληλοι, εν προκειμένω οι εισαγγελείς, δεν έχουν αντικατασταθεί εξηγείται από το ότι ο διορισμός τους οφειλόταν στην ανάγκη αντιμετώπισης μιας εξαιρετικά μεγάλης αύξησης του αριθμού ορισμένου είδους υποθέσεων σε δεδομένο χρονικό σημείο. Κατά το εν λόγω Land, αν δεν ληφθεί υπόψη αυτή η κατάργηση θέσεων, ο αριθμός των εισαγγελέων εμφανίζει αύξηση από το 2006.

71 Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει κατά πόσον ο στόχος της εξοικονόμησης πόρων του προϋπολογισμού αποτελεί έναν από τους στόχους του HBG.

72 Υπενθυμίζεται ότι για τα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ερωτήματα που υποβάλλει το εθνικό δικαστήριο εντός του πραγματικού και κανονιστικού πλαισίου το οποίο έχει προσδιορίσει με δική του ευθύνη και την ακρίβεια του οποίου δεν οφείλει να ελέγξει το Δικαστήριο ισχύει το τεκμήριο ότι είναι λυσιτελή (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 22ας Ιουνίου 2010, C-188/10 και C-189/10, Melki και Abdeli, Συλλογή 2010, σ. I-5667, σκέψη 27). Εν προκειμένω, εφόσον δεν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή ότι το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσης, το Δικαστήριο οφείλει να απαντήσει στο ερώτημα που του έχει υποβληθεί.

73 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 65 της παρούσας απόφασης, το δίκαιο της Ένωσης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη, όταν θεσπίζουν μέτρα στον τομέα των συντάξεων, να λαμβάνουν υπόψη όχι μόνο λόγους πολιτικού, κοινωνικού ή δημογραφικού χαρακτήρα, αλλά και δημοσιονομικούς λόγους, εφόσον τηρούν συναφώς τη γενική αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ηλικίας.

74 Μολονότι δηλαδή οι δημοσιονομικοί λόγοι μπορούν να αποτελούν τη βάση των επιλογών του κράτους μέλους στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής και να επηρεάζουν τη φύση ή την έκταση των μέτρων που προτίθεται να θεσπίσει το κράτος αυτό, οι λόγοι αυτοί δεν μπορούν, καθαυτοί, να αποτελούν θεμιτό στόχο, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.

75 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι δεν αντιβαίνει στην οδηγία 2000/78 ο νόμος που, όπως ο HBG, προβλέπει την αυτοδίκαιη συνταξιοδότηση των μόνιμων ή ισόβιων δημόσιων υπαλλήλων ή λειτουργών, εν προκειμένω των εισαγγελέων, όταν συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους, ενώ παράλληλα τους παρέχει τη δυνατότητα να εξακολουθήσουν να εργάζονται, αν έτσι εξυπηρετείται το συμφέρον της υπηρεσίας, μέχρι την ηλικία των 68 ετών κατ' ανώτατο όριο, εφόσον με τον νόμο αυτό επιδιώκεται ο στόχος της δημιουργίας μιας ισόρροπης ηλικιακής διάρθρωσης, με σκοπό την παροχή κινήτρων για την πρόσληψη και επαγγελματική προώθηση των νέων, τη βέλτιστη δυνατή διαχείριση του προσωπικού και τη συνακόλουθη αποφυγή ένδικων διαφορών σχετικά με την ικανότητα του μισθωτού να ασκεί τα καθήκοντά του μετά από ορισμένη ηλικία και εφόσον ο εν λόγω νόμος καθιστά δυνατή την επίτευξη του στόχου αυτού με πρόσφορα και αναγκαία μέσα.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

76 Το αιτούν δικαστήριο, με το δεύτερο ερώτημα, ερωτά κατ' ουσία ποια στοιχεία πρέπει να προσκομίσει το κράτος μέλος για να αποδείξει ότι το επίμαχο στις κύριες υποθέσεις μέτρο είναι πρόσφορο και αναγκαίο, και συγκεκριμένα αν πρέπει να προσκομίσει στατιστικά και αριθμητικά στοιχεία.

77 Από τη σκέψη 51 της προπαρατεθείσας απόφασης Age Concern England προκύπτει ότι οι γενικές απλώς δηλώσεις ότι ορισμένο μέτρο είναι κατάλληλο να συμβάλει στην πολιτική της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας ή της επαγγελματικής κατάρτισης δεν αρκούν για να αποδειχθεί ότι ο στόχος του μέτρου αυτού είναι ικανός να δικαιολογήσει την παρέκκλιση από την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ηλικίας, αλλ' ούτε και αποτελούν στοιχεία από τα οποία να μπορεί ευλόγως να συναχθεί ότι τα επιλεγέντα μέτρα είναι πρόσφορα για την υλοποίηση του στόχου αυτού.

78 Το Δικαστήριο τόνισε επίσης, με τη σκέψη 67 της απόφασης εκείνης, ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78 επιβάλλει στα κράτη μέλη το βάρος να αποδείξουν με ισχυρά πειστήρια τον θεμιτό χαρακτήρα του στόχου τον οποίο επικαλούνται ως δικαιολογητικό λόγο.

79 Κατά τη δέκατη πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2000/78, αρμόδια για την εκτίμηση των γεγονότων από τα οποία μπορεί να συναχθεί άμεση ή έμμεση διάκριση είναι τα εθνικά δικαστήρια ή άλλοι αρμόδιοι φορείς. Σύμφωνα με τους κανόνες του εθνικού δικαίου ή την εθνική πρακτική, οι κανόνες αυτοί μπορούν να προβλέπουν οποιοδήποτε αποδεικτικό μέσο για την έμμεση διάκριση, συμπεριλαμβανομένων των στατιστικών στοιχείων.

80 Προκειμένου να εκτιμηθεί ο απαιτούμενος βαθμός ακρίβειας των αποδεικτικών στοιχείων, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι τα κράτη μέλη έχουν ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά την επιλογή των κατά την κρίση τους πρόσφορων μέτρων.

81 Η επιλογή αυτή μπορεί π.χ. να στηρίζεται σε λόγους οικονομικού, κοινωνικού, δημογραφικού και/ή δημοσιονομικού χαρακτήρα, στους οποίους περιλαμβάνονται τα υπάρχοντα και εξακριβώσιμα στοιχεία, αλλά και οι προβλέψεις, οι οποίες μπορούν εκ φύσεως να αποδειχθούν ανακριβείς και ενέχουν συνεπώς ορισμένο βαθμό αβεβαιότητας. Το σχετικό μέτρο μπορεί εξάλλου να στηρίζεται σε λόγους πολιτικού χαρακτήρα, οι οποίοι καθιστούν συχνά αναγκαία την επιλογή μεταξύ διαφόρων δυνατών λύσεων και δεν επιτρέπουν να θεωρηθεί βέβαιο το αναμενόμενο αποτέλεσμα.

82 Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει, με βάση τους κανόνες της εθνικής νομοθεσίας, την αποδεικτική δύναμη των στοιχείων που του έχουν υποβληθεί, μεταξύ των οποίων μπορεί να περιλαμβάνονται και στατιστικά στοιχεία.

83 Κατά συνέπεια, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, για να αποδειχθεί ότι το επίμαχο μέτρο είναι πρόσφορο και αναγκαίο, το μέτρο αυτό πρέπει να είναι εύλογο από την άποψη του επιδιωκόμενου στόχου και να στηρίζεται σε στοιχεία των οποίων την αποδεικτική δύναμη οφείλει να εκτιμήσει το εθνικό δικαστήριο.

Επί του τρίτου ερωτήματος

84 Το αιτούν δικαστήριο, με το τρίτο ερώτημα, θέτει το ζήτημα της συνοχής ενός νόμου όπως ο HBG. Ειδικότερα, θέτει κατ' ουσία το ζήτημα μήπως ο νόμος αυτός ενέχει αντιφάσεις, καθόσον υποχρεώνει τους εισαγγελείς να συνταξιοδοτούνται μόλις συμπληρώνουν την ηλικία των 65 ετών, ενώ παράλληλα, πρώτον, ο νόμος αυτός τους επιτρέπει να συνεχίσουν την επαγγελματική τους δραστηριότητα μέχρι την ηλικία των 68 ετών, εφόσον έτσι εξυπηρετείται το συμφέρον της υπηρεσίας, δεύτερον, ο εν λόγω νόμος επιχειρεί να αποθαρρύνει την εθελούσια αποχώρηση από την υπηρεσία στην ηλικία των 60 ή των 63 ετών μειώνοντας, για τις περιπτώσεις αυτές, το ύψος της χορηγούμενης σύνταξης, και, τρίτον, οι νόμοι που έχουν εφαρμογή στους δημόσιους υπαλλήλους της Ομοσπονδίας και πολλών άλλων από τα ομόσπονδα κράτη της, καθώς και ο κώδικας κοινωνικής ασφάλισης, ο οποίος έχει εφαρμογή στους μισθωτούς

του ιδιωτικού τομέα, προβλέπουν τη σταδιακή αύξηση του ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότηση με πλήρη σύνταξη από το 65ο στο 67ο έτος.

85 Υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, μια νομοθεσία είναι κατάλληλη να διασφαλίσει την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου μόνον αν αποσκοπεί πράγματι στην επίτευξή του με συνοχή και συστηματικότητα (αποφάσεις της 10ης Μαρτίου 2009, C-169/07, Hartlauer, Συλλογή 2009, σ. I-1721, σκέψη 55, και προπαρατεθείσα απόφαση Petersen, σκέψη 53).

86 Σε ορισμένες περιπτώσεις οι παρεκκλίσεις από τις διατάξεις ενός νόμου μπορούν να θίγουν τη συνοχή του, και ιδίως όταν καταλήγουν, λόγω της έκτασης εφαρμογής τους, σε αποτέλεσμα αντίθετο από τον στόχο που επιδιώκεται με τον εν λόγω νόμο (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Petersen, σκέψη 61).

87 Όσον αφορά την εξαίρεση που προβλέπει το άρθρο 50, παράγραφος 3, του HBG, ότι δηλαδή επιτρέπεται η παράταση της επαγγελματικής δραστηριότητας των εισαγγελέων μέχρι την ηλικία των 68 ετών, διαπιστώνεται ότι η εξαίρεση αυτή εφαρμόζεται μόνο αν είναι προς το συμφέρον της υπηρεσίας και υποβληθεί σχετική αίτηση από τον ενδιαφερόμενο.

88 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση το Land Hessen εξέθεσε ότι σκοπός της εξαίρεσης αυτής είναι να καλυφθεί η περίπτωση κατά την οποία ένας εισαγγελέας συμπληρώνει το 65ο έτος της ηλικίας του ενόσω χειρίζεται ποινική υπόθεση που δεν έχει ακόμη περατωθεί. Ο HBG, για να αποφεύγονται τα προβλήματα που θα δημιουργούσε η αντικατάσταση του ενδιαφερόμενου, προβλέπει, κατ' εξαίρεση, ότι ο ενδιαφερόμενος μπορεί να εξακολουθήσει να ασκεί τα καθήκοντά του. Η οικεία διοίκηση ενδέχεται δηλαδή να θεωρήσει ότι είναι προτιμητέο, προς το συμφέρον της υπηρεσίας, να παραμείνει ο εν λόγω εισαγγελέας στη θέση του παρά να διοριστεί αντικαταστάτης του, ο οποίος θα αναλάβει ένα φάκελο υπόθεσης του οποίου δεν γνωρίζει το περιεχόμενο.

89 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι αυτού του είδους οι εξαιρέσεις δεν είναι ικανές να θίξουν τον επιδιωκόμενο στόχο, δηλαδή τη δημιουργία μιας ισόρροπης ηλικιακής διάρθρωσης, ώστε να διασφαλίζεται υψηλό ποιοτικό επίπεδο της υπηρεσίας.

90 Αυτού του είδους οι εξαιρέσεις μπορούν αντίθετα να μετριάζουν την αυστηρότητα ενός νόμου, όπως του HBG, και μάλιστα προς το συμφέρον της ενδιαφερόμενης δημόσιας υπηρεσίας. Συγκεκριμένα, μολονότι ο προγραμματισμός των αποχωρήσεων από την υπηρεσία και των προσλήψεων, χάρη στην κατά σύστημα συνταξιοδότηση των εισαγγελέων που συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους, συμβάλλει στην εύρυθμη λειτουργία της εν λόγω υπηρεσίας, η θέσπιση, με τον νόμο αυτό, της εξαίρεσης στην οποία αναφέρεται η σκέψη 88 της παρούσας απόφασης δίδει τη δυνατότητα αντιμετώπισης των συγκεκριμένων καταστάσεων στις οποίες η αποχώρηση του εισαγγελέα θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τη βέλτιστη δυνατή εκτέλεση του έργου που του έχει ανατεθεί. Υπό τις συνθήκες αυτές, η εν λόγω εξαίρεση δεν αποτελεί αντίφαση στο πλαίσιο του οικείου νόμου.

91 Πρέπει να προστεθεί ότι και ορισμένες άλλες εξαιρέσεις που προβλέπονται στον HBG και αναφέρονται από το αιτούν δικαστήριο, όπως είναι η παραμονή στην υπηρεσία ορισμένων διδασκόντων για μερικούς επιπλέον μήνες μετά τη συμπλήρωση του 65ου έτους, ώστε να περατωθεί η οικεία διδακτική περίοδος, ή ορισμένων αιρετών αρχόντων μέχρι τη λήξη της θητείας τους, αποσκοπούν ομοίως στη διασφάλιση της εκτέλεσης του έργου που έχει ανατεθεί στους ενδιαφερόμενους και δεν φαίνεται να θίγουν, ούτε και αυτές, τον επιδιωκόμενο στόχο.

92 Κατά το αιτούν δικαστήριο, ένα άλλο πρόβλημα συνοχής οφείλεται στο ότι ο HBG επιχειρεί να αποθαρρύνει την εθελούσια αποχώρηση από την υπηρεσία των εισαγγελέων που έχουν συμπληρώσει το 60ό ή το 63ο έτος της ηλικίας τους, με διάταξη που προβλέπει τη μείωση της σύνταξης που χορηγείται στις περιπτώσεις αυτές, ενώ το άρθρο 50, παράγραφος 1, του νόμου αυτού τους εμποδίζει να συνεχίσουν τη δραστηριότητά τους μετά την ηλικία των 65 ετών.

93 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το πρόβλημα συνοχής που θέτει το αιτούν δικαστήριο δεν έχει αποδειχθεί σαφώς. Αντίθετα, μια διάταξη όπως εκείνη στην οποία αναφέρεται το εν λόγω δικαστήριο αποτελεί εκ πρώτης όψεως τη λογική απόρροια του άρθρου 50, παράγραφος 1, του HBG. Για την εφαρμογή του άρθρου αυτού, που προϋποθέτει τον προγραμματισμό των συνταξιοδοτήσεων στην ηλικία των 65 ετών, απαιτείται πράγματι να είναι περιορισμένες οι προβλεπόμενες εξαιρέσεις. Η διάταξη όμως που προβλέπει τη μείωση του ύψους της σύνταξης μπορεί να ανακόπτει

ή τουλάχιστον να αποθαρρύνει τις πρόωρες συνταξιοδοτήσεις των εισαγγελέων. Η διάταξη αυτή συμβάλλει επομένως στην επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου, οπότε ο HBG δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν εμφανίζει συνοχή.

94 Το αιτούν δικαστήριο αναφέρει επίσης τη σταδιακή αύξηση του ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότηση με πλήρη σύνταξη από το 65ο στο 67ο έτος, την οποία προβλέπουν τόσο ο νόμος που έχει εφαρμογή στους δημόσιους υπαλλήλους της Ομοσπονδίας όσο και οι νόμοι πολλών από τα ομόσπονδα κράτη της, καθώς και ο κώδικας κοινωνικής ασφάλισης, ο οποίος έχει εφαρμογή στους εργαζόμενους με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Κατά τον κρίσιμο χρόνο το Land Hessen μελετούσε το ενδεχόμενο τέτοιας αύξησης, αλλά δεν την είχε θεσπίσει ακόμη.

95 Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι το γεγονός και μόνο ότι ο νομοθέτης αντιμετωπίζει, σε δεδομένο χρονικό σημείο, το ενδεχόμενο τροποποίησης του νόμου, με σκοπό την αύξηση του ορίου της ηλικίας στην οποία μπορεί να χορηγηθεί πλήρης σύνταξη, δεν συνεπάγεται την έλλειψη νομιμότητας του υπάρχοντος νόμου από το χρονικό αυτό σημείο. Η ενδεχόμενη αυτή μετάβαση από τον ένα νόμο στον άλλο δεν πραγματοποιείται αμέσως, αλλά χρειάζεται ορισμένο χρόνο.

96 Όπως προκύπτει από την εικοστή πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2000/78, ο ρυθμός των αλλαγών μπορεί να διαφέρει από το ένα κράτος μέλος στο άλλο, ώστε να λαμβάνεται υπόψη η ιδιαίτερη κατάσταση κάθε κράτους. Μπορεί ομοίως να διαφέρει από τη μία περιφέρεια στην άλλη, εν προκειμένω από το ένα Land στο άλλο, προκειμένου να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιομορφίες της κάθε περιφέρειας και να μπορούν οι αρμόδιες αρχές να προβαίνουν στις αναγκαίες προσαρμογές.

97 Κατά συνέπεια, το γεγονός και μόνο ότι οι τροποποιήσεις του νόμου ενός κράτους μέλους ή ενός Land, με σκοπό την αύξηση του ορίου της ηλικίας στην οποία μπορεί να χορηγηθεί πλήρης σύνταξη, πραγματοποιούνται σε διαφορετικά χρονικά σημεία από ό,τι σε ένα άλλο κράτος ή σε ένα άλλο Land δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι η επίμαχη νομοθεσία δεν έχει συνοχή.

98 Κατά συνέπεια, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι ένας νόμος όπως ο HBG, ο οποίος προβλέπει την υποχρεωτική συνταξιοδότηση των εισαγγελέων που συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους, δεν ενέχει αντιφάσεις εξαιτίας του γεγονότος και μόνο ότι τους επιτρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, να εργάζονται μέχρι

την ηλικία των 68 ετών, ότι επιπλέον περιλαμβάνει διατάξεις με τις οποίες επιχειρεί να αποθαρρύνει την αποχώρηση από την υπηρεσία πριν από την ηλικία των 65 ετών και ότι υπάρχουν άλλες νομοθετικές διατάξεις του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους που προβλέπουν αφενός την παραμονή ορισμένων δημόσιων υπαλλήλων ή λειτουργών, π.χ. ορισμένων αιρετών υπαλλήλων ή λειτουργών, στην ενεργό υπηρεσία μετά την ηλικία αυτή και αφετέρου τη σταδιακή αύξηση του ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότηση από το 65ο στο 67ο έτος.

Επί των δικαστικών εξόδων

99 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαίνεται:

1) Δεν αντιβαίνει στην οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, ο νόμος ο οποίος, όπως ο νόμος για τον δημοσιοϋπαλληλικό κώδικα του Land Hessen (του ομόσπονδου κράτους της Έσσης) (Hessisches Beamtengesetz), που τροποποιήθηκε με τον νόμο της 14ης Δεκεμβρίου 2009, προβλέπει την αυτοδίκαιη συνταξιοδότηση των μόνιμων ή ισόβιων δημόσιων υπαλλήλων ή λειτουργών, εν προκειμένω των εισαγγελέων, όταν συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους, ενώ παράλληλα τους παρέχει τη δυνατότητα να εξακολουθήσουν να εργάζονται, αν έτσι εξυπηρετείται το συμφέρον της υπηρεσίας, μέχρι την ηλικία των 68 ετών κατ' ανώτατο όριο, εφόσον με τον νόμο αυτό επιδιώκεται ο στόχος της δημιουργίας μιας ισόρροπης ηλικιακής διάρθρωσης, με σκοπό την παροχή κινήτρων για την πρόσληψη και επαγγελματική προώθηση των νέων, τη

βέλτιστη δυνατή διαχείριση του προσωπικού και τη συνακόλουθη αποφυγή ένδικων διαφορών σχετικά με την ικανότητα του μισθωτού να ασκεί τα καθήκοντά του μετά από ορισμένη ηλικία και εφόσον ο εν λόγω νόμος καθιστά δυνατή την επίτευξη του στόχου αυτού με πρόσφορα και αναγκαία μέσα.

2) Για να αποδειχθεί ότι το επίμαχο μέτρο είναι πρόσφορο και αναγκαίο, το μέτρο αυτό πρέπει να είναι εύλογο από την άποψη του επιδιωκόμενου στόχου και να στηρίζεται σε στοιχεία των οποίων την αποδεικτική δύναμη οφείλει να εκτιμήσει το εθνικό δικαστήριο.

3) Ο νόμος ο οποίος, όπως ο νόμος για τον δημοσιοϋπαλληλικό κώδικα του Land Hessen, που τροποποιήθηκε με τον νόμο της 14ης Δεκεμβρίου 2009, προβλέπει την υποχρεωτική συνταξιοδότηση των εισαγγελέων που συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους, δεν ενέχει αντιφάσεις εξαιτίας του γεγονότος και μόνο ότι τους επιτρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, να εργάζονται μέχρι την ηλικία των 68 ετών, ότι επιπλέον περιλαμβάνει διατάξεις με τις οποίες επιχειρεί να αποθαρρύνει την αποχώρηση από την υπηρεσία πριν από την ηλικία των 65 ετών και ότι υπάρχουν άλλες νομοθετικές διατάξεις του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους που προβλέπουν αφενός την παραμονή ορισμένων δημόσιων υπαλλήλων ή λειτουργών, π.χ. ορισμένων αιρετών υπαλλήλων ή λειτουργών, στην ενεργό υπηρεσία μετά την ηλικία αυτή και αφετέρου τη σταδιακή αύξηση του ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότηση από το 65ο στο 67ο έτος.

(υπογραφές)